

Στοιχεία Ελληνορθόδοξης Λαϊκής Θρησκευτικότητας στους Έλληνες της Καππαδοκίας

/ [Πεμπτουσία](#)

«Οι Έλληνες Καππαδόκες, ορθόδοξοι χριστιανοί κατά το θρήσκευμα, διέσωσαν, στην λαϊκή τους λατρεία μια σειρά από αρχέγονες λατρευτικές πράξεις και δοξασίες, οι οποίες συντέλεσαν ώστε η Καππαδοκία να θεωρείται από τους κυριότερους τόπους διάσωσης πολιτισμικών επιβιωμάτων, από παλαιότερες φάσεις και μορφές του ελληνικού παραδοσιακού πολιτισμού», [\[1\]](#) υπογράμμισε ο Καθηγητής του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Μανώλης Βαρβούνης, σε κείμενό του που «ανέβηκε» στο [remptousia.gr](#), στις 7 Ιουλίου 2015. Σε συνέχεια της μελέτης του, δημοσιεύεται το πρώτο μέρος που αφορά «τις γιορτές του «κύκλου του χρόνου», του ετήσιου δηλαδή εορτολογικού κύκλου, που είχαν δημόσιο και κοινοτικό χαρακτήρα, καθώς προϋπέθεταν την συμμετοχή όλης της παραδοσιακής κοινότητας (των Ελλήνων της Καππαδοκίας)».

Κατερίνα Χουζούρη

«Επειδή η ανομβρία αποτελούσε πάντοτε απειλή για τους κατοίκους της Καππαδοκίας, είχαν θεσπίσει, σε ανάλογες περιπτώσεις λιτανείες, που ξεκινούσαν από τον ενοριακό ναό και περιέτρεχαν την ζωτική παραγωγική έκταση του χωριού, σχηματίζοντας έναν προστατευτικό κύκλο. Στο Γκέλβερι, για παράδειγμα, η πομπή ξεκινούσε από το ναό του αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου, για να καταλήξει σε μικρό ύψωμα, πάνω από το ξωκλήσι των αγίων Αναργύρων, όπου γονάτιζαν και τελούσαν δέηση, ενώ κατά τη διάρκεια της λιτανείας ήταν απαραίτητη η παρουσία εικονίσματος του προφήτη Ηλία, στον οποίο απέδιδαν ιδιότητες βροχοποιού. Την ίδια μάλιστα πομπή συνέχισαν να τελούν και οι μουσουλμάνοι Τούρκοι της περιοχής, μετά την ανταλλαγή πληθυσμών και την έξοδο του χριστιανικού στοιχείου της περιοχής. Στην ίδια περιοχή συνήθιζαν επίσης να βρέχουν κρανίο που ανήκε σε ιερέα, για να προκαλέσουν βροχή, έθιμο που σε διάφορες παραλλαγές απαντά και σε άλλα χωριά της Καππαδοκίας : στο Σορσοβού έθαβαν, για να προκληθεί βροχή, κρανίο αλόγου κοντά σε πηγή, ενώ στο Σέλμε έβρεχαν στο ποτάμι επτά σκελετούς, που τους θεωρούσαν λείψανα αγίων και τους

διατηρούσαν σε ειδική λάρνακα. Σε κάθε περίπτωση, έχουμε εδώ έθιμα γνωστά και από άλλους λαούς, σε διάφορες περιοχές της γης, για τα οποία ο Ernst Samter έχει υποστηρίξει ότι οφείλονται στη δοξασία πως η ψυχή του νεκρού ξηραίνεται και έχει ανάγκη από νερό, άρα αν δώσουμε νερό στην διψασμένη ψυχή, η οποία εδρεύει στα κόκαλα του νεκρού, μπορεί από την μυστική δύναμή της να προκληθεί βροχή, κάτι που δείχνει την παλαιότητα ορισμένων χαρακτηριστικών εθίμων των Ελλήνων Καππαδοκών.

Σημαντικότερο ρόλο, πνευματικό και θρησκευτικό, έπαιζε στη ζωή των ανθρώπων της Καππαδοκίας το προσκύνημα στους Αγίους Τόπους και η βάπτισμα στον ποταμό Ιορδάνη, το γνωστό *χατζηλίκι*. Οι προσκυνητές, έχοντας επικεφαλής κάποιον από τους ιερείς του χωριού, σχημάτιζαν ομάδες και, πριν ξεκινήσουν, έκαναν στο σπίτι τους ένα μεγάλο τραπέζι, σε συγγενείς και φίλους, για να τους αποχαιρετήσουν. Ξεκινούσαν είτε στα τέλη Νοεμβρίου, είτε την Καθαρή Δευτέρα, με ομαδικό αποχαιρετισμό από τους συγχωριανούς τους, που τους προέπεμπαν στα όρια του οικισμού, δίνοντας χαρακτηριστικές ευχές. Συνήθως οι προσκυνητές έμεναν και για το Πάσχα στους Αγίους Τόπους, όπου συνήθως μετέβαιναν μέσω του λιμανιού της Μερσίνας, και άρχιζαν τον δρόμο της επιστροφής μετά την Κυριακή του Θωμά, ακολουθώντας το ίδιο περίπου δρομολόγιο. Κατά την επιστροφή, οι συγχωριανοί τους οργάνωναν πανηγυρική υποδοχή, τους καλωσόριζαν και φιλούσαν τα χέρια τους, σε ένδειξη σεβασμού και κοινωνικής αναγνώρισης, και τους οδηγούσαν με πομπή στον ενοριακό ναό, όπου προσέφεραν τα δώρα τους, άναβαν τα καντήλια με Άγιο Φως από τα Ιεροσόλυμα και έψελναν δοξολογία. Κατόπιν επέστρεφαν στα σπίτια τους, όπου μια εβδομάδα μετά δεξιώνονταν τους φίλους και τους συγγενείς τους, δίνοντας στον καθένα το αναμνηστικό που του είχαν φέρει. Ο *χατζής* είχε ιδιαίτερο κύρος στην κοινωνία του χωριού, καθώς η συμμετοχή σε μια τέτοια ιερή αποδημία μπορούσε να μεταφραστεί σε ευδιάκριτο κοινωνικό γόητρο, στα πλαίσια της παραδοσιακής κοινότητας, και ο σχετικός τίτλος συνόδευε πάντοτε τον προσκυνητή, κάποτε μάλιστα γινόταν και αναπόσπαστο τμήμα του ονόματός του, βασικό προσδιοριστικό της κοινωνικής του υπόστασης.

<http://sylogos-axenon-kappadokias0.webnode.gr/>

Σε γενικές γραμμές, η παραδοσιακή θρησκευτική συμπεριφορά των Καππαδοκών οργανωνόταν σε δύο βασικά επίπεδα, το ιδιωτικό - οικογενειακό και το δημόσιο - κοινοτικό. Μέχρι στιγμής αναφερθήκαμε στο πρώτο, με την μελέτη των πράξεων εκείνων που όριζαν και προσδιόριζαν την θρησκευτικότητα στα πλαίσια του σπιτιού και της οικογένειας : προσφορές και δεσμεύσεις, προσκυνήματα, αργίες και μαγικοθρησκευτικές πρακτικές, όλα έχουν ως επίκεντρο την ατομική σχέση του ανθρώπου με το θείον, η οποία συχνά εξακτινώνεται και στα πλαίσια της οικογένειας, που άλλωστε για τους Καππαδόκες ήταν προέκταση της ατομικής ύπαρξης και παρουσίας. Στο πλαίσιο αυτό, βασική και σπουδαία είναι η θέση των οικογενειακών εικονισμάτων και του εικονοστασίου κάθε σπιτιού, που θεωρούνταν ιερό οικογενειακό κτήμα και μεταβιβάζονταν από γενιά σε γενιά με ιδιαίτερη ευλάβεια. Ο ιδιότυπος αυτός οικογενειακός λατρευτικός χώρος λειτουργούσε ως ένα είδος οικογενειακού και οικιακού υποκατάστατου του ναού, από δείγμα της προστατευτικής και ευεργετικής παρουσίας του υπερβατικού στον χώρο του σπιτιού. Τα εικονίσματα τα λειτουργούσαν στο ναό την ημέρα μνήμης του εικονιζόμενου αγίου, άναβαν το καντήλι τους και προσεύχονταν μπροστά τους, ενώ από τους τριγμούς, την κατάστασή τους και την τοποθέτηση πάνω τους μικρών νομισμάτων μαντεύονταν για το αν θα πετύχαινε κάποιο εγχείρημά τους, αν θα είχαν καλή υγεία, αν θα αποκτούσαν παιδιά κ.λπ. Το εικονοστάσι και τα εικονίσματα του σπιτιού βρίσκονται, λοιπόν, στο κέντρο αυτού του ιδιωτικού λατρευτικού κύκλου των Καππαδοκών.

Ο άλλος ομόκεντρος κύκλος της λαϊκής λατρείας και της παραδοσιακής θρησκευτικής συμπεριφοράς τους, περιλαμβάνει τις γιορτές του «κύκλου του χρόνου», του ετήσιου δηλαδή εορτολογικού κύκλου, που είχαν δημόσιο και κοινοτικό χαρακτήρα, καθώς προϋπέθεταν την συμμετοχή όλης της παραδοσιακής κοινότητας. Τα περιοδικά αυτά λατρευτικά έθιμα, που συνδέονται με ορισμένη γιορτή του χρόνου, θα εξετάσουμε στη συνέχεια, κατανοημένα κατά τον εποχικό προσδιορισμό τους και με αφετηρία από τις φθινοπωρινές εορτές, αφού στις παραδοσιακές κοινωνίες οι εποχές του χρόνου και οι συνακόλουθες αγροτικές και επαγγελματικές ασχολίες προσδιορίζουν καίρια την μορφή, την ένταση και το περιεχόμενο της λαϊκής θρησκευτικότητας.

<http://sylogos-axenon-kappadokias0.webnode.gr/>

Για τους Καππαδόκες, η 1^η Σεπτεμβρίου, αρχή της ινδίκτου, είχε την αξία της πρωτοχρονιάς, γι' αυτό και ο παπάς πήγαινε στα σπίτια, όπου τελούσε αγιασμό μπροστά στο εικονοστάσι, ενώ γύρω του είχαν τοποθετηθεί πιάτα και δοχεία με σιτάρι, πλιγούρι, αλεύρι, πετιμέζι και κρασί. Έτσι, οι άνθρωποι, το σπίτι και οι καρποί της παραγωγής τους ευλογούνταν μαζί, ως ένα είδος υπερφυσικής ενίσχυσης για την επερχόμενη χρονική περίοδο. Στις 2 Σεπτεμβρίου εόρταζε ο άγιος Μάμας, με επίκεντρο της καππαδοκικής λατρείας του την Μαμασό, όπου φυλάσσονταν και τα λείψανα του αγίου, σε έναν ναό δυσυπόστατο, που ήταν ταυτοχρόνως τόπος λατρείας τόσο των χριστιανών, όσο και των μουσουλμάνων της περιοχής. Την ιδιαιτερότητα μάλιστα αυτή προσπαθούσαν να εξηγήσουν και μια σειρά από θρησκευτικές και αιτιολογικές παραδόσεις, σύμφωνα με τις οποίες οι μουσουλμάνοι είχαν αναγνωρίσει την θαυματουργική δύναμη και αξία των λειψάνων του αγίου, τιμώντας τον αναλόγως. Οι προσκυνητές προσέφεραν θυσίες ζώων και έπαιρναν χώμα από τον τάφο του αγίου, ως φυλακτό. Είναι μάλιστα απολύτως χαρακτηριστικό, ότι κατά την έξοδο του 1924 οι μουσουλμάνοι δεν άφησαν τους χριστιανούς να πάρουν τα λείψανα του αγίου ως ανταλλάξιμα, με την δικαιολογία ότι ήταν και δικός τους άγιος, συνεχίζοντας να του απονέμουν λατρεία και να του προσφέρουν αιματηρές θυσίες και τάματα, τουλάχιστον ως και το 1952, σε μια λατρευτική πρακτική που εν μέρει επιβιώνει μέχρι σήμερα. Οι Καππαδόκες πίστευαν ότι ο άγιος Μάμας στεριώνει τα νιόπαντρα ζευγάρια, θεραπεύει την ατεκνία και διώχνει τα ψυχικά νοσήματα.

Ιδιαίτέρως γιόρταζαν την Ύψωση του Τιμίου Σταυρού (14 Σεπτεμβρίου), με πανηγυρικό εσπερινό, αγρυπνία, αλλά και κόλλυβα και μνημόσυνα για τους νεκρούς τους. Τα λουλούδια που στόλιζαν τον σταυρό θεωρούσαν φυλακτήρια και αποτρεπτικά του κακού και των ασθενειών, ενώ μετά τη θεία λειτουργία μαζεύονταν στα σπίτια όσων είχαν πρόσφατο πένθος, για να μοιραστούν μαζί τους τα νηστήσιμα φαγητά της ημέρας. Το τραπέζι πάντα στρωνόταν στην αυλή του σπιτιού, με τις γυναίκες να μην κάθονται, αλλά να υπηρετούν τους άνδρες σε όλη τη διάρκεια του γεύματος, σύμφωνα με τα έθιμα κοινωνικής συγκρότησης του τόπου».

(συνεχίζεται)

Μ. Γ. Βαρβούνη

Καθηγήτριά Λαογραφίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης

[1] <http://www.pemptousia.gr/2015/07/opsis-ke-morfes-laikis-latrias-ton-ellinon-tis-kappadokias/>